

آرشیو و تاریخچه مختصری از آن در ترکیه^۱

ترجمه نسرين نگاهبان^۲

چکیده

در این مقاله پس از معرفی لغت آرشیو، انواع آرشیوها، و تاریخچه پدید آمدن آنها در جهان به گونه‌ای مجمل مورد بررسی قرار گرفته است. تأکید اصلی مقاله بر بیان تاریخچه مختصری از تحولات مؤسسات آرشیوی در ترکیه است. اسناد نگهداری شده در این آرشیوها هم از نظر کمیت و هم از نظر کیفیت منبعی یگانه و اصیل برای پژوهشگران ترکیه و سایر کشورها به‌شمار می‌آیند، زیرا امپراتوری عثمانی به مدت ۶ قرن بر حوزه جغرافیایی وسیعی که شامل شبه جزیره بالکان، کشورهای حوزه مدیترانه، شمال آفریقا و کشورهای غرب آن می‌شد، سلطه داشت و اکثر پژوهشگران ملل و کشورهای مختلفی که پس از انقراض و فروپاشی امپراتوری عثمانی تشکیل شده‌اند، گذشته خود را در آرشیوهای این کشور جست‌وجو می‌کنند. هم‌اکنون آرشیو عثمانی (واقع در استانبول) و آرشیو جمهوری (واقع در آنکارا) از مهم‌ترین مؤسسات آرشیوی ترکیه محسوب می‌شوند.

کلیدواژه‌ها

آرشیو، ترکیه، استانبول، آنکارا، آرشیو صدارت عظمای عثمانی، آرشیو ریاست جمهوری، مخزن اوراق، سیدحسن محسن‌افندی، محمود کمال اینال، نظام‌نامه خزینه اوراق

ب) مؤسساتی که موضوع سخن آنها اسناد است، و ج) محل‌هایی که اسناد در آنها مورد حفاظت قرار می‌گیرند.

کلمه آرشیو در تمام دنیا به معانی ذیل به کار می‌رود: الف) فعالیت‌های افراد حقیقی و حقوقی به منظور حفظ و نگهداری اسناد؛

1. YENI REHBER ANSIKLOPEDISI. "Arşiv". Vol. II, Istanbul: IHLAS Gazetecilik Holding A.S, 1993, pp. 279-281

۲. کارشناس حقوق سیاسی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران negahban_na@yahoo.com

ریشه کلمه آرشیو را باید در واژگان یونان باستان جست‌وجو کرد، یعنی واژه arkheion که در زبان لاتین به حالت گذشته یعنی archivum درآمده است.

آرشیو در معنای اعتباری به جمع‌آوری اسناد مربوط به فعالیت‌های ادارات رسمی، مؤسسات گوناگون، و افرادی اطلاق می‌شود که اصول و تشریفات کارهای اجرایی آنها به اتمام رسیده است و ضرورت محافظت و بهره‌برداری از آنها ایجاب می‌کند که در شکلی منظم و با قواعدی معین در محلی گردآوری شده، و از آنها نگهداری شود و این مکان همان آرشیو است.

آرشیوها از آن جهت که مواد نگهداری شده در آنها از چه منشأ، و سیستمی اخذ شده باشند، به انواع گوناگونی تقسیم می‌شوند، که عبارتند از:

- آرشیوهای دولتی،
 - آرشیو شهرها،
 - آرشیوهای خصوصی (مؤسسات و شرکت‌ها)، و
 - آرشیوهای خانوادگی.
- آرشیوهای خانوادگی. پژوهش‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- اغلب مواد آرشیوی از پرونده‌ها و مراسلاتی پدید می‌آیند که در اثنای کار ادارات دولتی و یا معاملات روزانه مؤسسات بزرگ تولید می‌شوند. اما تمامی این کاغذها جزء مواد آرشیوی نیستند.

مواد جمع‌آوری شده در آرشیو از طرف افراد متخصص انتخاب و براساس قواعد معین طبقه‌بندی شده و محافظت می‌گردند. بعد از طبقه‌بندی مواد نوبت آن می‌رسد که

روش‌هایی اندیشیده شود و دقت شود که سهولت استفاده از این اسناد، در برنامه کاری قرار گیرد.

اهمیت نگهداری مواد آرشیوی در آن است که این اسناد بی‌شک و مصرح بوده و دلیل و گواهی واقعی بر وقایع گذشته در گذر زمان هستند.

اسنادی که در آرشیوها نگهداری می‌شوند، عبارتند از موادی چون: لوح‌های گلی، لوح‌های برنزی، پاپیروس، پارشمن، و کاغذهایی که با دست یا ماشین تایپ بر آنها نوشته و یا در مطبعه‌ها به چاپ رسیده‌اند. به غیر از مواد فوق، مواردی چون ریزفیلم‌ها، عکس‌ها، نوارهای صوتی، و نوارهای ویدئویی که دارای ارزش اسنادی هستند نیز به‌عنوان مواد آرشیوی محسوب می‌شوند. برای آنکه چیزی به‌عنوان ماده آرشیوی شناخته شود، قاعده گذشت دست‌کم ۳۰ سال از تولید آن، مورد قبول قرار گرفته است.

در ترکیه لغت آرشیو، در تعریفی واضح‌تر به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که به گونه‌ای مفهوم سندپردازی (دکومانتاسیون) را نیز در خود دارند.

تاریخ آرشیو دارای قدمتی به اندازه قدمت قدیمی‌ترین ملت‌هاست. در مصر باستان و رم دولت‌های بسیاری صاحب معابد و آرشیوهای خانوادگی بودند.

در شهر نیپور^۳ بین‌النهرین، از ۲۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح اسنادی به شکل لوح و سنگ نوشته و به‌دست آمده که متعلق به یک آرشیو دولتی بوده است.

در هاتوشاش^۴ (بغازکوی)^۵، در نتیجه حفاری‌های به‌عمل آمده، یک آرشیو بزرگ دولتی متعلق به سال‌های ۱۲۰۰ تا ۱۸۰۰ قبل از میلاد، درخصوص جنگ‌ها، قراردادها، قوانین، فرمانروایان، و سالنامه‌های مربوط به هیئت‌ها^۶ به‌دست آمد که قسمت مهمی از محتوای این آرشیو در موزه‌های استانبول و بخشی از آن نیز در موزه‌های باستان‌شناسی آنکارا به نمایش گذاشته شده‌اند.

از میان دولت‌های اروپایی، فرانسه اولین کشوری است که در سال ۱۷۹۰ اولین آرشیو ملی را بنا نهاد.

در انگلستان، صاحب منصبان دولتی هرگاه از مقام خود کناره می‌گرفتند، تمامی مدارک و اوراق رسمی را که به زمان تصدی آنها تعلق داشت، با خود می‌بردند. لذا برای جلوگیری از پخش شدن و از بین رفتن اوراق رسمی در ۱۸۳۸ نهادی باعنوان "دفتر اسناد عمومی"^۷ در انگلستان ایجاد شد. آرشیو دولت آلمان نیز در ۱۸۶۷ ایجاد شد.

از زمان ایجاد دولت‌های اسلامی ترک، کاغذهای نوشته شده و مدارک، حرمت فوق‌العاده‌ای یافتند. خصوصاً به سبب خطر ضایع شدن حق مردم، به محافظت و نگهداری اوراق دولتی اهمیت بسیار بیشتری داده شد. عثمانی‌ها که یکی از بزرگ‌ترین دولت‌های اسلامی ترک بودند، برای ادامه دادن به این رسم و عادت، اوراق دولتی را در مکان‌هایی

مخصوص محافظت می‌کردند. امپراتوری عثمانی که قرن‌ها در منطقه خاورمیانه و بالکان حکم می‌راند، از آغاز، اوراق رسمی را برحسب درجه اهمیت در کیسه‌ها، توبره‌ها، و صندوق‌ها، براساس اصولی معین و منظم و با وسواسی فراوان محافظت می‌کرد. "خزینۀ دفاتر مالیه"^۸ و "خزینۀ دفترخانه"^۹ از خزینۀهای مهم دولت بودند و اسناد و مدارک بسیار ارزشمند در این خزانه‌ها نگهداری می‌شد. دستورالعمل‌های گوناگونی که از طرف دوایر دولتی جهت محافظت منظم اسناد صادر می‌شد، نشانگر اهمیت خاص اسناد در آن دوران است. در سال ۱۷۸۵ در امریه‌ای که از سوی "عبدالحمید خان اول" خطاب به "رئیس‌الکتاب" صادر شد، دقت در محافظت از اوراق و دفاتر توصیه و درخواست شده است. آرشیوهای عثمانی همان‌گونه که از آن ترکیه است، برای تمام ملل دنیا نیز حوزه‌ای وسیع و مطمئن برای پژوهش به شمار می‌رود. در آرشیو عثمانی به‌عنوان دولتی که در سه قاره گسترش یافته بود و اداره کردن ملت-هایی به زبان‌ها، مذہب‌ها، و نژادهای مختلف سبب شده بود اسناد مرتبط به این ملت‌ها، با وسواس و دقتی فراوان بر روی کاغذ آمده و نگهداری شود.

تا زمان فتح استانبول، در بورسا^{۱۰} و ادرینه^{۱۱} نیز آرشیوهایی شکل گرفتند. بعد از فتح استانبول، اولین آرشیو در جوار یدی کوله^{۱۲}

4. Hattuşaş

5. Bogazkoy

6. Hititler

7. Public Record Office

8. Maliye defterleri hazinesi

9. Defterhane hazinesi

10. Bursa

11. Edrine

12. Yedikule

(هفت برج) بنا شد. بعد از بنای قصر توپ کاپی^{۱۳}، در کنار دیوان همایون^{۱۴} یک آرشیو ایجاد شد که در قرن شانزدهم به سطحی عالی دست یافته بود. برگه‌ها، حتی کوچک‌ترین پیش‌نویس‌ها به همراه توبره‌ها، صندوق‌ها، مجلدات، و نقشه‌ها به این مجموعه افزوده شدند و ملزومات و مواد آرشیوی در مخازن و بایگانی‌های تأسیس شده جای گرفتند.

در زمان عثمانی برگه‌هایی که در دیوان همایون بود به صورت اوراق و دفاتر تنظیم شده بود. دفاتر جلد شده و براساس تاریخ، تنظیم و طبقه‌بندی شده و در اتاق‌های مخصوصی نگهداری می‌شد. این اتاق‌ها را "مخزن اوراق"^{۱۵} می‌نامیدند. اسنادی که به صورت برگ بودند نیز، لوله شده و در کیسه‌ها جای می‌گرفتند. اسناد مهم، فرمان‌ها، و نقشه‌ها در کیسه‌ها و محافظ‌ها جای گرفته بود. هر اداره، اوراق یک روز خود را در یک طوماردان، اسناد هر ماه خود را در یک توبره، و اسناد سالانه خود را در یک صندوق جای می‌داد. بر روی صندوق‌ها، برچسب‌هایی نصب شده بود که نشان‌دهنده محتوای آنها بود. اعضای جلسات خزانه دفترخانه دیوان همایون، زمانی که به‌طور منظم تشکیل می‌شد، در "کوبه آلتی"^{۱۶} حضور به هم می‌رساندند. بعدها که جلسات اهمیت خود را از دست دادند، خزانه به اولین در قصر توپ کاپی به طبقه بالای باب همایون^{۱۷}

منتقل شد. سپس در دوره سلطان احمد به جایی که مخزن "قصر آتیک"^{۱۸} نامیده می‌شد و نزدیک "باب عالی"^{۱۹} بود، یعنی "اداره زندان"^{۲۰} منتقل شد. یک قسمت از اوراق در مجاور "کوبه آلتی" در بنایی به نام "خزینة خارجی"^{۲۱} جمع‌آوری شد. برگه‌های مالیه نیز در سربازخانه و "خیمه قدیمی مهتران"^{۲۲} سلطان احمد نگهداری می‌شد. تمامی قوانین، نظام‌نامه‌ها، فرمان‌ها، و اوامر به دفاتر انتقال داده می‌شد، گواهی می‌شد، و مورد محافظت قرار می‌گرفت. هرگاه نگرستن و مراجعه به دفاتر قدیمی لازم بود، مأمورانی بودند که آنها را یافته و در اختیار قرار می‌دادند.

آرشیو دولتی، جزء سه خزانه‌ای بود که توسط مهر وزیر اعظم پادشاه ممهور و تأیید می‌شد. صورتجلسات هر جلسه حکومتی پس از نوشته شدن، توسط این مهر تأیید می‌شد. دفاتر تنها با صدور امر کتبی صدراعظم اجازه خروج از آرشیو را داشتند و مقدار زمان خارج ماندن این دفاتر از آرشیو نیز در دفاتری ثبت و یادداشت می‌شد.

اسناد دولت عثمانی بسیار خوب جمع‌آوری شده‌اند. کاغذهای آنها سالم و مستحکم و مرکب‌هایی که با آن نوشته شده‌اند محو ناشدنی هستند و بسیار خوب نیز محافظت شده‌اند.

امین دفتر، می‌توانست دفتر یا سند درخواستی را از میان میلیون‌ها دفتر و سند،

13. Topkapi

14. Divan-i humayun

15. Mahzen-i evrak

16. Kubbealti

17. Bab-i humayun

18. Sarayi-i atik

19. Bab-I ali

20. Tomruk dairesi

21. Dishazine

22. Eski cadir Mehterleri

در عرض چند دقیقه پیدا کند، زیرا به بهترین شکل و با فوق‌العاده‌ترین روش طبقه‌بندی شده بودند.

اولین اقدام جهت ایجاد آرشیو ملی به معنای جدید آن در دولت عثمانی، در دوره روی کار آمدن وزیر مالیه صفوتی پاشا^{۲۳} در سال ۱۸۴۵ صورت گرفت. وی تمامی اسناد و دفاتر تاریخی را که در اندرونی بود، با نظم و ترتیب دریافت می‌کرد. به گونه‌ای کامل‌تر می‌توان گفت آرشیو جدید از سال ۱۸۴۶ با ایجاد "نظارت خزانه اوراق"^{۲۴} آغاز شد، که هسته اولیه آرشیو نخست‌وزیری^{۲۵} امروز را تشکیل می‌دهد. در همان سال هنگامی که اندرونی باب عالی را گسترش می‌دادند، جای بدون رطوبتی را انتخاب کرده و با آجرهایی مخصوص، بنایی کامل را پدید آوردند. در رأس نظارت خزانه اوراق، منشی نخست وزیر "سیدحسن محسن افندی"^{۲۶} به‌عنوان ناظر تعیین شد. می‌توان گفت معمار و بنیان‌گذار آرشیو جدید در ترکیه، همین شخص است. حسن محسن افندی و گروه تحت امرش تلاش‌های پرازشی را انجام دادند. کارهای مهم دولتی، محرمانه شمرده می‌شد. عدم افشای اسرار دولتی، به استخدام و به‌کارگیری و مأمورانی امین وابسته بود. او تعلیمات آرشیوی را جهت آموزش نظم و ترتیب اسنادی که وارد آرشیو می‌شوند و طرز

انجام فعالیت‌های آرشیوی آغاز کرد و با چاپ نظامنامه‌ای به نام "نظامنامه خزینه اوراق"^{۲۷} در سال ۱۹۴۸ علم آرشیو را در ترکیه، به سوی یک نظام معین و آشکار پیش راند. در این آرشیو هرگونه معاهده، خطوط همایونی، اسناد مربوط به امور داخلی و خارجی، دفاتر دیوان همایون، تقریرات مجلس، مضبطه‌ها، و قانون‌ها نگهداری می‌شد. بعد از مدتی واژه نظارت به "مدیریت خزینه اوراق"^{۲۸} تغییر عنوان داد و تا پایان دوران دولت عثمانی با همین عنوان باقی ماند.

در ۱۹۲۲ در استانبول "ممیزی مخزن اوراق"^{۲۹} وابسته به "هیئت ریاست وکلای اجرایی و مدیریت اقلام خاص"^{۳۰} تأسیس شد و در ۱۹۲۳ به "ممیزی خزانه اوراق"^{۳۱} تغییر نام داد. در ۱۹۲۷، با عنوان "معاونت مدیر خزانه اوراق"^{۳۲} به ریزنی نخست‌وزیری ملحق شد. در مائیس [می] ۱۹۳۳ به موجب قانون تشکیلات شماره ۲۱۸۷ "مدیریت اوراق" آنکارا با "مدیریت خزانه اوراق" در استانبول ادغام شده و با عنوان "مدیریت اوراق نخست‌وزیری و خزانه اوراق"^{۳۳} نام‌گذاری شدند. در ۱۹۳۷ نام "خزانه اوراق" به "مدیریت اداره آرشیو"^{۳۴} تغییر یافت و در ۱۹۴۳ به "اداره کل آرشیو نخست‌وزیری"^{۳۵} تبدیل شد. در تاریخ ۱۹۵۴/۳/۹ در چارچوب تشکیلات قانونی نخست‌وزیری به شماره ۶۳۳۰،

23. Safveti Paşa

24. Hazine-i Evrak Nezaretinin

25. Basbakanlik Arşivi

26. Esseyid Hasan Muhsin Efendi

27. Hazine-i Evrak Nizamnamesi

28. Hazine-i Evrak Mudurlugu

29. Mahzen-i Evrak Mumezzizligi

30. Icrâ Vekilleri Hey'eti Riyaseti Kalem-i Mahsus Muduriyeti

31. Hazine-i Evrak Mumezzizligi

32. Hazine-i Evrak Mudur Muavinligi

33. Basvekalet Evrak Ve Hazine-i Evrak Mudurlugu

34. Arşiv Dairesi Mudurlugu

35. Basvekalet Arşiv Umum Mudurlugu

"اداره کل آرشیو نخست وزیری"^{۳۶} ایجاد شد و در درون حوزه تشکیلات مرکزی نخست وزیری جای گرفت. در ۱۹۷۶، "ریاست اداره آرشیو جمهوری"^{۳۷} که با رایزنی نخست وزیری مرتبط بود، تأسیس شد. وظیفه این اداره تنظیم اوراقی بود که در دوره جمهوری در نخست وزیری گرد آمده بود.

امروزه، صدها میلیون ماده آرشیوی مربوط به دولت‌های عثمانی و ترک در کشورهای که از عثمانی منتزع شده‌اند، باقی مانده است. مثلاً در صومعه فرانچستین^{۳۸} در بیت المقدس ۲۶۴۴ سند به زبان ترکی موجود است. در آرشیو رومانی نیز وجود ۲۱۰,۰۰۰ سند به ثبت رسیده است. علاوه بر اینها، میلیون‌ها سند خراب و پوسیده شده‌اند. در سال ۱۹۳۱ واگن‌هایی پر از سند به بلغارستان فروخته شد. در حدود ۵۰۰,۰۰۰ دفتر و سند به زبان ترکی در بلغارستان موجود است. قسمتی از اوراق نیز که آنبالا^{۳۹} بودند به اصناف منتقل شدند.

"انجمن تاریخ عثمانی"^{۴۰} ضرورت تنظیم اوراقی را که از "توپ کاپی" خارج شده بودند، برای انجام پژوهش‌های تاریخ ملی دریافته بود و این کار را به علی امیری افندی^{۴۱} و هیئتی که در نخست‌وزیری بود واگذار کرد. در اثنای سال‌های ۱۹۱۸ - ۱۹۲۱ علی امیری اسناد را به ترتیب تاریخ پادشاه‌ها مرتب کرده

و در ۱۹۲۱ محمود کمال اینال^{۴۲} اسناد را براساس تشکیلات دولت و وظایف سازمان-های مختلف با عنوان‌هایی چون عدلیه، ارتش، بحریه، و مالیه جمع‌آوری و تنظیم کرد. در ۱۹۳۲ طبقه‌بندی معلم جودت اینانچالپ^{۴۳} که شباهتی به طبقه‌بندی ابن الامین^{۴۴} داشت، سبب شد تعداد این عناوین به ۱۶ عنوان کاهش یابد و بعد از اینها واژه "ولایت ممتاز" افزوده شد. در ۱۹۳۶ متخصص آرشیوی که از مجارستان به کار گرفته شده بود، "لاگوس فکت"^{۴۵}، طبقه‌بندی قدیمی را کنار گذاشت و سیستمی با شعار "محافظت، مانند آنچه که در قدیم بوده و از نو حیات بخشیدن" را به کار بست. تمامی تلاش‌هایی که جهت طبقه‌بندی اسناد صورت پذیرفته بود به علت حجم زیاد کاری بی‌نتیجه ماند. در سال‌های اخیر که آرشیوهای ما و به‌خصوص آرشیو نخست وزیری عثمانی به مسئله‌ای ملی تبدیل شده است، بار دیگر فعالیت‌ها آغاز شده است و این بار طبقه‌بندی اسناد با کادری جوان سرعت یافت.

آرشیوهای مهم ترکیه

۱. آرشیو صدارت عظمای عثمانی^{۴۶}. امروزه آرشیو صدارت عظمای عثمانی که در "جانال اوئلوی"^{۴۷} استانبول واقع است، از ثروتمندترین و پربارترین آرشیوهای مملکت ماست. اسناد

36. Basbakanlik Arşiv Genel Mudurlugu

37. Cumhuriyet Arşiv Dairesi Başkanlığı

38. Francisten Manastirin

39. Anbalaj

40. Tarih-i Osmani Encumeni

41. Ali Emiri Efendi

42. Mahmud Kemal Inal

43. Muallim Cevdet Inancalp

44. Ibn'ul- emin

45. Lagos Fekete

46. Başbakanlık Osmanli Arşivi

47. Çagaloglu

مربوط به تشکیلات مرکزی امپراتوری عثمانی، تأسیسات ایجاد شده‌ای چون دیوان همایون، باب آصفی، باب دفتری، و تأسیسات وابسته‌ای که بعدها به صورت ادارات، دوایر، و دفاتر تأسیس شد در این مرکز جمع‌آوری شده‌اند. عبدالحمید خان دوم با قصد دوام بخشیدن به آرشیو قصر توپ کاپی، آرشیو قصر ستاره^{۴۸} را نیز به آرشیو عثمانی ملحق کرد. علاوه بر این، اسناد مربوط به دوران سلطان عبدالعزیز خان و مراد خان پنجم نیز در این آرشیو یافت می‌شود. تا زمان فروپاشی و اضمحلال امپراتوری عثمانی، اوراق اداری دوایر رسمی به این مکان انتقال می‌یافت.

در حال حاضر حدود ۱۰۰ میلیون برگ اسناد تاریخی در آرشیو صدارت عظمای عثمانی وجود دارد که تنها شامل اسناد مربوط به ترکیه نیست، بلکه شامل اسناد تقریباً بیش از ۲۰ کشور دیگر نیز که از اضمحلال امپراتوری عثمانی حاصل شده‌اند، می‌شود و برای آنها به منزله آرشیو مادر است. فهرست اسنادی که در این محل یافت می‌شوند در زمان‌های گوناگون به مرور انتشار می‌یابد.

۲. آرشیو موزه قصر توپ کاپی^{۴۹}. قبل از شروع به تنظیم اسناد، اوراق، و دفاتر مربوط به پادشاه از قبیل فرمان عزل افراد، اعدام آنها، تصرف اموال آنها، و اوراقی از این قبیل که در خانه دولتمردان یافت می‌شد، در قصر نگهداری می‌شد. قدیمی‌ترین اسناد این آرشیو مربوط به زمان "ارهان

قاضی"^{۵۰} است که شامل ۷۲۶، ۱۰ دفتر و ۷۲۴، ۱۲ سند است. مواد آرشیوی براساس حروف ابتدای نامشان از حرف A تا حرف Y در دو جزوه با عنوان "راهنمای آرشیو موزه قصر توپ کاپی ۱۹۳۸ - ۱۹۴۰"^{۵۱} انتشار یافته است.

۳. آرشیو اداره کل قبالة کادوسترو^{۵۲}. این آرشیو که در آنکارا قرار دارد دربرگیرنده آخرین دفاتر تحریر قبالة در قرن ۱۶ و نیز کاغذهای قبالة تحریر یافته از ۱۸۴۸ به بعد است که در این مکان از آنها محافظت می‌شود.

۴. آرشیو سوابق شرعی^{۵۳}. در این آرشیو دفاتری که دربردارنده احکام شرعی دادگاه‌هاست و نیز اوامری که از مرکز ارسال شده‌اند، نگهداری می‌شود. اسناد موجود در سال ۱۹۴۱ از وزارت دادگستری به وزارت آموزش و پرورش انتقال یافت و در کتابخانه ملی آنکارا تحت محافظت قرار گرفت. برای این اسناد کاتالوگ‌هایی با عنوان پرونده‌های شرعی انتشار یافته است. به غیر از آرشیو سوابق شرعی آنکارا، آرشیو سوابق شرعی مفتی‌گری استانبول^{۵۴} نیز قسمت دیگری از احکام شرعی را محافظت می‌کند.

۵. آرشیو اوقاف^{۵۵}. اسناد و مدارکی که مربوط به وقف و فعالیت‌های مربوط به آن است و در اداره کل اوقاف و مدیریت اوقاف مناطق تولید می‌شوند، در اداره کل آرشیو اوقاف نگهداری و محافظت می‌شوند.

48. Yıldız Sarayı

49. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

50. Orhan Gazi

51. Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kilavuzu (1938-1940)

52. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

53. Şer'iyye Sicilleri Arşivi

54. İstanbul Muftuluğu Şer'iyye Sicilleri Arşivi

55. Vakıflar Arşivi

۶. آرشیو مجلس ملی بزرگ ترکیه^{۵۶}.
قوانین، صورتجلسات، و سایر موارد مشابهی
که از سال ۱۹۲۰ تولید شده‌اند، در این آرشیو
نگهداری می‌شوند.

علاوه بر آرشیوهایی که به آنها اشاره
کردیم، آرشیوهایی در ادارات دولتی،
شهرداری‌ها، مدارس، مؤسسات خصوصی، و
خانواده‌ها نیز وجود دارد.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۳/۹/۳

56. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)